

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ԼԵՒՈՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆՅԻ

I

ԼԵՒՈՆ Ը ՍՄԲԱՏԻՆ

Սիրելի բարեկամ!

Իմ ուրախութեանը չափ սահման չկայ: Ես չեմ կարող ինձ զսպել, որ քեզ չպատմեմ այն բոլոր նորութիւնները, որ տեղի են ունենում մեր ուսումնարանում: Նոր է մեր տեսուչը, մեր հասարակութեանը յայտնի Սամէլ Սարգսեանը: Նոր է և ամբողջ ուսուցչական խումբը, բացի ինձնից որ երկրորդ տարին է ծառայում եմ: Նկատելի է թէ աշակերտները ինչ յոյսեր են դրել մեր նոր ուսուցիչների վրայ: Սոքա բոլորն էլ համալսարանականներ են, ոմանք՝ նորաւարտ, միւսները՝ վաղուց աւարտած և յայտնի գրականութեան մէջ:

Սիրելի Սմբատ! Այսուհետեւ ես պիտի սկսեմ քեզ հետ կանոնաւոր նամակագրութիւն: Ես ցանկանում եմ քեզ հաղորդակից անել իմ տպաւորութիւններին և դպրոցական դիտողութիւններին: Բայց խնդրում եմ, չանուն մեր բարեկամութեան, չզլանաս դու ևս կանոնաւորել նամակագրութիւնդ և յայտնել ձեր դպրոցի նորութիւններից: Թէպէտ շատ սարեր ու ձորեր են մեզ բաժանում, բայց թող մեր հոգիները միասին լինին, միասին ուրախանան, միասին տրտմեն!

Այսօր, սեպտեմբերի երեքին, մեր ուսումնական տարին սկսւում է: Առաւօտեան, դասերը սկսելուց կէս ժամ առաջ, հան-

ղիսարանում հաւաքւած էին բոլոր ուսուցիչները, վերակացուները և աշակերտները: Մինչև տեսչի գալը բոլորեքեան լուռ էին, և մեր աչքերը անդադար շրջում էին մեր նոր ուսուցիչների դէմքերի վերայ, կարծես ուզում էին ուսումնասիրել նոցա և կարդալ աչքերի մէջ նոցա ներքին աշխարհը, որ դեռ անյայտ էր մեզ և խիստ հետաքրքրում էր բոլորիս: «Արդեօք արդարացնելու են նոքա մեր յոյսերը և կարողանալու են արդեօք իրանց պահել կոչման բարձրութեան վերայ? Ո, եթէ անկարող պիտի լինին մեր խորին յարգանքը և սէրը դրաւելու, այն ժամանակ սատանան տանի նոցա իրանց գիտութիւնների հետ միասին»: Այս էր կարդացւում գրեթէ բոլոր աշակերտների աչքերում: «Բայց ոչ. մենք նախադրում ենք, որ նոքա պիտի լինին այն, ինչ մենք երազում էինք, որ նոքա պիտի լինին մեզ հաճար թէ ուսուցիչ-դաստիարակ, թէ ընկեր-բարեկամ»:

Մի հազիւ նշմարելի իրարանցում, շշնջիւն, և ահա տեսուչը եկաւ: Մի ձախ և մի աջ գլուխ խոնարհելով, նա գնաց և կանգնեց դահլիճի ճակատին, որի պատի վերայ կախւած են մեր կայսեր և երկու կաթուղիկոսների մեծադիր պատկերները:

Տեսչի աջ և ձախ կողմին շարեշար կանգնած էինք ուսուցիչներս:

Սփսոս, որ ես նկարիչ չեմ, Հէնց այստեղ՝ վրձինի մի քանի շարժումով կը դնէի քո առաջ մեր զեկավարի բարձր հասակը, լայն ճակատը, լուրջ և մտախոհ դէմքը և յոգնած, բայց խորաթափանց հայեացքը: Սակայն պատկերացրո՛ւ նորան, ինչպէս կ'ուզես, բայց հետևի՛ր նորա ճառին, տես, ինչ տրամաբանական ճանապարհով է գնում նորա մտքերի ընթացքը, և որքան ձիշդ է ըմբռնել նա լուսաւորութեան գաղափարը: Ուշադրութիւն դարձրո՛ւ նոյնպէս և այն բանի վերայ, թէ ինչպիսի խորը գիտակցական նպատակ է դրել նա իւր առաջ և ինչ պատասխանատու պաշտօն է ստանձնել իւր վերայ: Որքան լայն և անսահման են նորա հայեացքները կրթութեան մասին, գիտութեան մասին, դպրոցի մասին!

«Յարգելի պաշտօնակիցներ և սիրելի աշակերտներ...!

Այսպէս սկսեց նա: Բայց ի՞նչ խրոխտ ձայն էր այն ձայնը. խորին լուռութեան մէջ դմբեթաւոր հանդիսարանում զղրդում էր այն ձայնը, որպէս պատերազմական երաժշտութիւն:

«Անհրաժեշտ է, շարունակեց նա, որ մենք սկզբից արդէն իրար լաւ ճանաչենք, որպէս զի ապագայում ոչ մի թիւրիմացութիւն առաջ չգայ: Նախ և առաջ մի քանի խօսք մեր ուսումնարանի մասին: Քաջ յայտնի է ինձ, թէ որքան մեծ է այն պատասխանատուութիւնը, որ ինձ վերայ բարձրած է, և որքան ծանր է այն պոշտօնը, որին ես կոչւած եմ: Մեր գործի առաջադիմութիւնից կախւած է լինելու սերունդների վիճակը, մեր ապագայ հասարակութեան կազմը: Լաւ պայմանների մէջ կը լինի մեր դպրոցը—լաւ սերունդներ կ'արձակենք, վատ պայմանների մէջ կը լինի—վատ սերունդներ:

«Ինչ է այս կրթարանի վերջնական նպատակը? Պատրաստել մարդկանց այս կամ այն պարագմունքի համար? Պատրաստել ուսուցիչներ, հոգեւորականներ? Ո՛չ: Սորա նպատակը այն է, ինչ նպատակ պիտի ունենայ ամեն մի դպրոց նախ և առաջ—պատրաստել լուսաւորւած, բառիս բուն նշանակութեամբ լուսաւորւած, և բարեկիրթ քաղաքացիներ: Իսկ վարդապետ, քահանայ, ուսուցիչ—դա երկրորդական բան է: Առաջ մարդ և ապա պաշտօնեայ: Ահա այն բնաբանը, որ փորագրւած պիտի լինի իւրաքանչիւր ուսումնարանի դրան ձակատին:

«Այո, մեր ամենամեծ նպատակն է—լուսաւորութիւնը, ինչպէս նա հասկացուած է քաղաքակիրթ հասարակութեան մէջ: Մենք բախտաւոր ենք, որ մեր անմոռանալի նախորդները դրած են արդէն լուսաւորութեան հիմքը: Մօտ կէս դար է, որ սկսած է մեր մէջ մտաւոր շարժում, մտքի վերածնութիւն: Մեր վերածնութեան առաջին եռանդուն գործիչները,—Նազարեան՝ իւր հետեւողներով, Շահազիզ, Պատկանեան, Բախճի և սոցա հետ միասին շատ շատերը,—բոլորն էլ լայն աշխարհահայեացքի մարդիկ էին, ազատ դարաւոր նախապաշարմունքից, և բոլորն էլ ծառայում էին միևնոյն բարձր գաղափարին: «Լուսաւորութիւնը—ժողովրդի սեփականութիւն դարձնելը—ահա այն իդէալը, որով տոգորւած էին նոքա, որ, ինչպէս փարոս, փայլում էր հեռից և զէպի իրան քարշում նոցա բոլորին: Նոքա առաջ են բերել մեր մէջ կենսական հոսանքներ, որոնց առաջ դժւար թէ կարողանայ դիմանալ մի որ և իցէ խոչնդոտ: Եւ այդ հոսանքները—ազգային, ժողովրդական,

հասարակական և գրական—իրանց հարթած շաղով առաջ են ընթանում, և առաջ գնալով խորանում են և լայնանում: Գալիք սերունդների անէծքը պիտի ծանրանայ այն անձանց չիշատակի վերայ, որոնք ամենայն ճիգ և աշխատանք էին դործ դնում այդ հոսանքների առաջն առելու:

«Յարգելի ուսուցիչներ! դուք և ես ձեզ հետ միասին—մենք ամենքս կուգամ ենք այստեղ մեր լուսաւորութեան սկսած գործը շարունակելու: Եւ դուք, սիրելի աշակերտներ, դուք ևս պիտի ծառայէք ասպագայում նոյն սուրբ գործին, և այժմեան ձեր դպրոցական տարիները ուրիշ բան չեն, եթէ ոչ նախապատրաստութիւն նոյն նպատակը իրագործելու: Բայց մեր կրթութիւնը արդիւնաւէտ կը լինի միմիայն այն ժամանակ, երբ բոլորեքեան պարզ ըմբռնենք մեր նպատակը և նոյնժամայն այն սերտ կապը, որ պիտի լինի տեսչի, ուսուցիչների, վերակացունների և սաների մէջ: Ես կամենում եմ, որ մեր կրթական գործը լիովին գիտակցական լինի ոչ միայն ձեր ղեկավարների համար, այլ և ձեզ համար, սիրելի աշակերտներ: Կարեւոր է, որ մենք հասկացած լինինք մեր ժամանակի ոգին, մեր ժամանակեայ պահանջները: Այս պայմանով միայն մենք չենք շեղւիլ մեր ուղիղ ճանապարհից:

«Բայց վնչ մեզ, եթէ չենք ըմբռնել մեր ժամանակը! Մեր բնածին բոլոր ընդունակութիւնները, անցեալի բոլոր փառաւոր գործերը, մեր փառքը, մեր ժողովրդականութիւնը, ոչինչ, մի խօսքով, չէ կարող պահել մեզ մեր նախկին բարձրութեան վերայ, հէնց որ կը սկսենք մեր ժամանակակից լաւագոյն հոսանքների դէմ ժայռեր գլորել:

Այնուհետեւ տեսուէր շեշտեց մի քանի պարտականութիւնների վերայ, որոնք հաւասարապէս վերաբերում են թէ իրան, թէ ուսուցիչներին, թէ վերակացուններին և թէ աշակերտներին: Նա ասաց թէ մեր յոյսերը օդը կը ցնդեն, ինչպէս միրաժ, եթէ չլինի մեր մէջ եռանդ, տոկոսն աշխատանք և պարտաճանաչութիւն: Միևնոյն ժամանակ նա ցանկութիւն յայտնեց, որ ուսումնարանի բոլոր անդամների մէջ՝ սկսած տեսչից մինչև ստորին դասարանի աշակերտը՝ անսպառ դոցութիւն ունենայ փոխադարձ սէր և յարգանք: «Եթէ մեր մէջ բացակայ լինի փոխադարձ յարգանքը, աւելի լաւ է թող-

նել մեր գործը, գոցել այս հիմնարկութեան դռները և մեր բանին գործին երթալ:

Վերջումը ներկայացնելով աշակերտներին նոր ուսուցիչներին, պատւիրեց աղօթք ասել և գնալ դասի:

Սիրելի Սմբատ! Դու չես կարող երեւակայել, թէ ինչ մեծ ոգևորութիւն առաջ բերեց աշակերտների մէջ իրանց պաշտելի տեսչի ծառը: Նորա արտասանած ամեն մի բառը կարծես մի աստիճան բարձրացնում էր նոցա հոգին: Բոլորեքեան՝ աչքները նորա վառվռուն դէմքին յառած՝ կարծես չէին ուզում բաց ու խուփ անել, որպէս զի նոյնիսկ մի հատ վայրկեան չդադարէին սիրելի տեսչի վեհ կերպարանքը տեսնելուց:

Բոլորի երեսին ներքին գոհութիւն էր փայլում և հիացման մեղմ ժպիտ:

Երկար տարիներ մեր փայփայած գաղափարները, մեր բոլոր պայծառ յոյսերը ահա իրագործւում են: Այսպիսի մի տեսուչ էին ուզում սաները, և նա կարծես երկնքից իջաւ նոցա համար:

Նոցա ուրախութիւնը, նոցա բախտաւրութիւնը, սահման չունի:

Սիրելիս! կրկնում եմ նորից. դու ևս սկսիր, ինձ նման, քո զպրոցական տպաւորութիւններդ հաղորդել:

Մնամ նամակիդ սպասող

Ք ո լ և ո ն:

II

ՍՄԲԱՏԸ ԼԵՒՈՆԻՆ

Սիրելի Լեոն! Ստացայ քո նամակը և յափշտակութեամբ մի քանի անգամ կարդացի ծայրէիծայր: Ընկերներիս էլ տւի կարդալու: Յուսով եմ, որ դու չես նեղանալ սորա համար: Ինչ մենք կորցրել ենք այստեղ, այդտեղ գտել ենք: Երանի ձեզ! Ձեր ուսումնարանի վերայ նոր օրերի արշալոյս է բացւում, իսկ մերի վերայ իջնում է խաւարը:

Ինչպէս նոր են ձեր տեսուչը և ուսուցչական խումբը, նոյն-

պէս նոր են մեր տեսուչը և մեր ուսուցչական խումբը: Աւելի ճիշդն ասեմ, մեր տեսուչը շատ հին է: Հինգ տարի առաջ այդ պաշտօնով էր նա մեր դպրոցում: Բայց մի քանի հանգամանքներ, տո՛ւրութմիոցը մի կողմից և հոգաբարձական խմբի կազմութեան փոխելը միւս կողմից՝ պատճառ եղան նորա հեռանալուն մեր այս գիտութեան յարկի տակից: Այժմ ծեծը մոռացած է, և հոգաբարձուները, որ նոր ընտրեցին, նորա կողմնակից և պաշտպաններն են: Ահա ինչու հնարաւոր եղաւ վերատին նորա տեսչութիւնը: Առաջ ես լսելով էի ճանաչում այդ վատահամբաւ մարդուն: Այժմ ամեն օր աչքովս տեսնում եմ նորա նեղ ճակատը, աչքերի արագաշարժ բիբերը, այծի մօրուքը, որ տըմբտըմբում է խօսելու ժամանակ, և ականջովս լսում եմ նորա անախորժ ձայնը և մեռելութեան քարոզները:

Ես էլ, քո օրինակին հետևելով, բերում եմ մեր տեսչի ճառը: Համբերութիւն ունեցիր լսելու: Եթէ այս ճառը, քո բերածին հակառակ, անհետաքրքրական և ձանձրալի լինի, մեղադրիր ոչ թէ ինձ, այլ մեր պատուելի ղեկավարին:

Նախ և առաջ քեզ զգուշացնեմ, որ չաշխատես որոնել նորա ճառի մէջ խիստ տրամաբանական հետևողութիւն. զուր պիտի փնտրես այնտեղ մի լուսաւոր գաղափար, մի ոգևորիչ նախադասութիւն: Բայց փոխարէնը դու կը գտնես նորա մէջ բազմաթիւ վիրաւորական ականարկներ, վերաբերեալ իւր նախորդ վաչութեանը, հեզնական նկատողութիւններ, վերաբերեալ նախկին ուսուցչական խմբին, և վերջապէս առատաձեռն խոստումներ դպրոցի լուսատու ջահը հանգցնելու և անդորր խաւարի մէջ նորան պահելու:

Սեպտեմբերի մէկին առաւօտեան կանուխ բոլոր աշակերտները հաւաքւել էին դպրոցը: Ումանք խաղում էին բակումը, որ, ի դէպ է ասել, շատ նեղ է և փոքրիկ՝ հարիւրաւոր սաների թւի հետ համեմատած, միւսները, աւելի մեծերը, պատշգամբում անցուդարձ անելով խօսում էին: Հէնց որ տեսուչը հրամայեց վերակացւին աշակերտներին դահլիճ ժողովել, մեր պատուելին՝ ամբողջովին եռանդ դարձած՝—զանդը հարեց երկու անգամ: Բայց որովհետեւ շատերը խումբ-խումբ կանգնած՝ դարձեալ հանգիստ շարունակում էին իրանց գրոցը, կարծես զանդը նոցա համար չլինէր, այդ պատճառով նա

տաքացաւ, ընկաւ այս ու այն կողմ, ինչպէս կրակ ընկած մի մուկ, և հրամայելով, սպառնալով, հրելով քշեց բոլորին դէպի դահլիճ: Ես՝ հեռու կանգնած՝ դիտում էի նորա շարժումները և հիանում նորա վայրենի եռանդի վրայ: Դէմքիս ծաղրական ժպիտը, երևի, իւր հասցէին ընդունելով, նա գոռաց մի աշակերտի վրայ պատըշգամբի հակառակ ծայրից:

— Է՛յ, պարոն, զանգը չլսեցիր, ինչ է?

Դու, ի հարկէ, նկատած կը լինես, որ այսպիսի գոռոռացող և զուր տեղը մեծ աղմուկ հանող վերակացուները ամենաքիչ գործ են կատարում դպրոցում և ամենաքիչ յարգանք վայելում աշակերտների առաջ: Այդպիսիներին շատ անգամ նոյն իսկ ձեռք են առնում, որպէս զի չարացնեն նոցա և իրանք ներքուստ զւարճանան: Ինձ ևս մեծ հրճանք է պատճառում այսպիսի կարգապահների անտեղի բարկութիւնը և զժուլթիւնը: Երբ նա հրամայեց աշակերտին զնալ դահլիճ, ես դիտմամբ անշարժ մնացի. ուզում էի տեսնել թէ ինչ պիտի անէ: Մէկ էլ տեսնեմ, իմ պատուելի վերակացուն՝ չարացած, յօնքերը հաւաքած, կռները թափահարելով արագ քայլում է աշակերտի կողմը: Ես աւելի հեգնական դիմք եմ բռնում: Բայց զարմանալի բան դուրս եկաւ: Այնպէս որ նա էր գալիս, ես կարծում էի թէ առանց աշակերտին խփելու՝ նա չպիտի հանգըստանար: Բայց ինչ? Քանի մօտ էր գալիս, այնքան աւելի մեղմանում էր, իսկ երբ հասաւ, արդէն քաղաքավարի և կիսախրատական եղանակով ասաց.

— Տեսնում ես, բոլորեքեան գնացին. դու ինչու չես գնում? Շուտ գնա, հիմա պ. տեսուչը կը գնայ դահլիճը:

Աշակերտը ներս մտաւ առանց մի խօսք ասելու: Զգիտեմ, Վեռն, մեր դահլիճը դու տեսած կաս թէ ոչ: Ասուած դահլիճ համարէ այս երկար ու ձիգ, ցած ու մութ սենեակը: Առհասարակ, պէտք է ասել, թէ մեր դպրոցի անյարմար շինութիւնը թէ անհնար կը թուլթիւնը իրար սազ են գալիս:

Աշակերտների մէջ ընկած իրարանցումը և փսփոսոցից ես իմացայ, որ տեսուչը գալիս է: Եւ իրօք: Զանցած մի րոպէ, կապոյտ շորով ծածկւած ամբիոնի վերայ երևաց մի փոքրիկ գլուխ: Դա ինքը տեսուչն էր: Նորա սրածայր մօրուքը տըմբտըմբալուց կարելի

էր հասկանալ, որ նա սկսել է խօսել: Ձայնը այնքան ցածր էր, որ հեռու կանգնած մարդուն հասնում էր միայն անորոշ, խուլ շշուկ: Հրելով սրան նրան մէկը մի կերպ անցկացաւ և ուղղակի նրա քթի տակ կանգնեց: Ինչպէս երևում էր, նա հրամայել էր աղօթք ասել, որովհետև դահլիճի մի ծայրից լսեց աղօթքի ձայն: Երբ լռեց այս ձայնը, տեսուչը սկսեց.

«Այսօր մեր դասերը կը սկսեն: Բայց ամենից առաջ ես հարկ եմ համարում մի քանի խօսքով նախազգուշացնել ձեզ, որպէս զի ձեզ լաւ պահէք և կարգ ու կանոն ճանաչէք. քանզի խիստ պատիժ կայ: Այո, խիստ և խիստ պատիժ կայ: Դուք գիտէք ինչ է նշանակում կարգ ու կանոն? Հաւանական է, որ չ'իմանաք, որովհետև որ սովոր չէք կարգ ու կանոնի, էնդուր որ ձեզ չեն սովորեցրել: Բայց ոչինչ. առաջ չէք սովորել, հիմա կը սովորէք: Կարգ ու կանոնը, սիրելի աշակերտներ, ուսումնարանի հոգին է: Առանց կարգ ու կանոնի ոչ մի բան չէ կարող զուլս դալ աշխարհումս: Ուրեմն դուք պէտք է պինդ պահէք մեր դպրոցի կարգ ու կանոնը:

«Դուք, որ ազգի և եկեղեցու ապագայ անդամներն էք, գիտէք թէ ինչքան երախտասլարտ էք ազգի առաջ? Նա ձեզ հաց է տալիս, որ սոված չմնաք, նա ձեզ շոր է տալիս, որ հագնէք և չմսէք ցուրտ ժամանակ. նա ձեզ ուսում է տալիս, որ լուսաւորւէք և ազգի, եկեղեցու, ծնողների արժանի զաւակներ դառնաք: Հիմա, ասէք տեսնեմ, վայել է ձեզ, որ երս խտաճոաց լինիք և այս հաստատութեան կարգ ու կանոնին չհետեւէք?

«Համեստ եղէք, սիրելի աշակերտներ, քանզի համեստութիւնն է, որ մարդու հոգին պայծառացնում է և առաքինի է դարձնում մարդու հոգին, և առանց համեստութեան ուսում չկայ: Թէ տեսուչ, թէ վարժապետ, թէ վերակացու—ամենքի հետ պէտք է լինիք խոնարհ և համեստ: Միթէ դուք կարող էք սիրել այն որդուն, որ հօրը ջանդուգն պատասխաններ է տալիս? Այնպէս էլ մենք չենք կարող սիրել այն աշակերտին, որ ջանդուգն է, որ խառնակիչ է, որ ըմբոստ է և ջանդուգն պատասխաններ է տալիս իւր վարժապետին կամ վերակացուին:

«Այս վերջին տարիներս ինչեր չէ տեսել մեր այս խեղճ հաստատութիւնը: Ինչքան անկարգութիւններ ասէք, ինչքան անվայել

բաներ ասէք... Ե՛հ, այս թողնենք, որովհետեւ որ ով որ մեղաւոր է, նա էլ պատասխանատու է Աստծոյ դատաստանի առաջ: Դուք ինչ մեղաւոր էք, սիրելի աշակերտներ? Մեղաւորը նրանք են, որ ձեզ կարգ ու կանոն չեն սովորեցրել, ձեզ համեստութիւն չեն սովորեցրել, այլ, փոխանակ ուղիղ ճանապարհ ցոյց տալու, ծուռ ճանապարհ են ցոյց տւել: Եթէ ուսուցիչը ինքը ըմբոստ է, յանդուգն է, խառնակիչ է, դէ, ի հարկէ, նորա աշակերտն էլ կը լինի ըմբոստ, յանդուգն և խառնակիչ:

«Մի մոռացէք, սիրելի աշակերտներ, թէ ինչ կոչման համար էք դուք պատրաստուում: Ձեզնից շատերը պիտի քահանաներ դառնաք: Ուրեմն այստեղից հասկանալի է, որ մեր բոլորիս ուշ ու միտքը պիտի դարձնենք կրօնական-բարոյական կրթութեան վերայ, որպէս զի բարձր պահենք ժողովրդի հաւատը, կրօնը և բարոյականութիւնը.

«Մի բանից էլ եմ ձեզ զգուշացնում, սիրելի աշակերտներ: Մեր մէջ հիմայ դուրս են եկել իմաստակներ, որոնք փառքի համար կանգնում են միամիտների առաջ ու բարձր բարձր խօսում—բնական գիտութիւններ, բնական գիտութիւններ...» Կարծես մեր ժողովրդի փրկութիւնը հէնց բնական գիտութիւնների մէջ է, որ կայ: Այս տեսակ սուտ փիլիսոփաներից եմ ձեզ զգուշացնում, որ նոցա չհաւատաք, քանզի նոքա իրանց անձի համար միամիտներին մոլորեցնում են, ուղիղ ճանապարհից հանձում են և ծուռ ճանապարհի վերայ դնում: Դոքա բոլորն էլ փառամոլ, եսամոլ, թեթեամիտ, մեծ-մեծ խօսող կորած մարդիկ են: Ելի ասում եմ, դուք պէտք է մոլորէք, որովհետեւ որ ձեր կրթութիւնը պիտի լինի կրօնական-բարոյական կրթութիւն, այսինքն՝ ճշմարիտ և իսկական կրթութիւն:

«Այդ պատճառով ես հանցի ուսումնարանի ծրագրից բոլոր մոլորեցուցիչ առարկաները և ազատ մնացած դասերը յատկացրի կնօնին և բարոյագիտութեան:

«Դուք, յարգելի ուսուցիչներ, և վերակացուներ, և դուք, սիրելի աշակերտներ, և ես, մենք բոլորս, մի խօսքով, պէտք է աշխատենք, որ սիրով տանենք մեր գործը, որ կարողանանք արդարացնել մեր ժողովրդի յոյսերը, որովհետեւ որ ազգն և եկեղեցին մեզնից լաւ պատրաստւած հոգեւորականներ են պահանջում:

«Ուրեմն մենք պարտական ենք յարգել և սիրել միմեանց»:

Երբ աշակերտները դասարանները ցրւեցին, յիշեալ աշակերտին կանչեց տեսուչը և խիստ յանդիմանեց:

— Ամօթ չէ քեզ համար? Դու չգիտես, որ վերակացուի պատիւը պէտք է պահես?

— Պարոն տեսուչ, ես... վերակացուն...

— Լռիր, յիմար: Քեզ մի արդարացնիլ: Ձեզ ճանաչում ենք: Մի նայիր մօրուքիդ և ապա տես կոպտութիւնը քեզ սազում է: Փոխանակ փոքրներին հեղութեան օրինակ տալու, դու քեզ թոյլ ես տալիս անպատեւել մեծիդ, արհամարել, վիրաւորական խօսքեր ասել?

— Վիրաւորական խօսքեր? պարոն տեսուչ, ես վիրաւորական խօսք չեմ ասել, ես...

— Կորիր: Այս անգամ քեզ ներում եմ. ուրիշ անգամ խիստ կը պատժեմ:

Սերեյի Լեոն! հօ տեսնում ես, ինչպէս է սկսում մեր ուսումնական տարին? Առաջին օրը արդէն դժգոհութեան և ատելութեան առաջին տասը կաթիլը ընկաւ երեսանների սրտի վրայ: Չնայելով, որ մի տարուց յետ այդ աշակերտը ուսուցիչ պիտի լինի, բայց մեր տեսուչը նորա հետ վարւեց այնքան անմարդավայել կերպով, այնքան կոպիտ, որ նոյն իսկ զիւղից եկած ծառան դժւար կը համբերէր:

Ինչ և իցէ: Առ այժմ այսքան: Նամակներս չկորցնես, Լեոն: Ես ևս խոստանում եմ խնամով պահել քո նամակները: Մի օր նոքա հարկաւոր կը գան:

Քո Սմբատ:

(Կը շարունակւի)